

Memoires

1994-A

**Willem
Oltmans**

PAPIEREN TIJGER

INHOUD

Inleiding	7
Amsterdam	9
Johannesburg	71
Amsterdam	107
Djakarta	123
Amsterdam	190
Bijlagen	243
Register	423

In 1993 begon Willem bij ons in de zaak te komen. Hij kwam toen vaak postzegels halen en brieven posten, want wij hadden een tabakszaak met kranten en tijdschriften en een postagentschap. Als Willem binnenkwam, was de zaak meteen gevuld. Nu was de zaak niet groot, maar om Willem kon niemand heen. Hij had altijd wel wat te melden met zijn markante, hoge stem. Naarmate hij wat vaker kwam, kregen wij steeds meer te horen wat er allemaal speelde. Dat hij aan het procederen was tegen de Staat, dat hij in een klein kamertje aan de Westerkade woonde omdat hij Zuid-Afrika was uitgezet en dat hij eigenlijk geen rooie cent meer had. Toen Willem doorkreeg dat wij ook een fax hadden, vroeg hij met regelmaat of hij daar gebruik van mocht maken, aangezien hij die thuis niet had. Wij vonden dat prima en omdat wij inmiddels bewondering hadden gekregen voor zijn doorzettingsvermogen en vasthoudendheid, rekenden wij daar niets voor. In het begin ging het om af en toe een fax, maar gaandeweg werden het halve boeken. Ook kregen wij steeds vaker faxen voor hem binnen. We waren net zijn kantoor.

Al snel kwam Willem dagelijks langs. Johan begon de Engelstalige kranten die over waren voor hem te bewaren. Van de kranten die niet verkocht waren, moest de datum van het titelblad worden afgeknipt en die strookjes werden dan in enveloppen meegegeven aan de distributeur. De kranten zelf gingen bij het oud papier. *The Guardian*, *The New York Times*, de *International Herald Tribune*, van alle titels ging er een exemplaar op de stapel voor Willem. Die kwam hij dan de volgende dag halen. Later bewaarden we ook van *de Volkskrant*, *NRC Handelsblad* en *De Telegraaf* een exemplaar voor hem. Dat doen wij in de Jordaan. Als je elkaar kan helpen, dan doe je dat. En Willem had de centen niet om al die kranten te kopen, maar zonder kranten kon hij zijn werk niet doen, en vooral zijn *Memoires* niet afmaken.

Zelf heb ik altijd een bijzondere band met Willem gehad. Hij voelde voor mij als een broer. Ienepien, noemde hij mij. Op een dag belde hij naar de zaak en zei dat hij niet kon komen, want hij had een ongeluk gehad en nu had hij zijn rug gebroken. Hij moest zes weken in het gips. Ik ben direct naar de groenteman gegaan en heb een enorme fruitschaal laten maken die ik bij hem heb ge-

■ bracht. Hij wist niet wat hij meemaakte, dat had hij niet verwacht. De volgende dag stopte een taxi voor de zaak en wie stapt daar uit? Willem! Hij gooide een enveloppe op de toonbank: Voor Ienepien. Er zat een kaartje in de enveloppe om te bedanken. Hij had een deel van het fruit gedeeld met mevrouw Gödecke die bij hem in de flat woonde. Kijk, dat waardeer ik zo aan hem.

Van overal waar hij kwam, stuurde hij kaartjes of foto's. Ik had hem eens verteld dat ik alles wat hij me stuurde thuis in een laatje bewaarde. Zo nu en dan gooide hij een enveloppe op de toonbank. Voor Ienepien, stond er dan op. „Hier, voor in je laatje,” riep hij dan lachend. Dat laatje is er nog steeds, met alles erin wat ik van hem heb gekregen. Op één ding na. Toen Willem zijn geld van de Staat had gekregen, kreeg ik van hem een gouden horloge met zijn naam erin gegraveerd. Dat horloge heb ik iedere dag om sinds de dag dat ik het van hem gekregen heb.

We konden veel met hem lachen en maakten altijd gein. Vooral Johan wist wel raad met hem. Dan kwam hij weer aan in zijn joggingbroek en gympen. „Heb je je doorblaasbroek weer aan,” riep Johan dan. Die had hij altijd aan als hij naar de donkere kamer ging. Om hem te jennen vroeg ik vaak wat daar dan gebeurde. „Je denkt toch niet dat ik jou dat ga vertellen zeker!” kwam er dan steevast met overslaande stem uit. Toch was iedere dag anders met hem en hij is vaak genoeg met het schuim op zijn bek weggelopen. Maar de volgende dag kwam hij dan gewoon weer aan, alsof er niets gebeurd was.

Omdat hij dagelijks kwam en er van iedereen faxen bij ons kwamen, waren wij aardig op de hoogte van zijn zaak tegen de Staat. Wij wisten eerder dat hij zijn centen zou krijgen dan hijzelf, want de fax van zijn advocaat dat het geregeld was, kwam bij ons binnen. We hebben hem meteen gebeld, maar hij nam niet op. Hij was in de doorblaaskamer.

Toen hij zijn penthouse aan de Singel had gekocht, kwam ik zo nu en dan bij hem op de koffie. Ik moest dan op het trapje naar de keuken gaan zitten en dan ging hij op zijn vleugel spelen. Heerlijk vond ik dat.

Tot kort voor zijn dood kwam hij dagelijks bij ons in de zaak. Tien jaar lang. Het is een verrijking voor ons leven geweest om hem te hebben leren kennen. Zoveel doorzettingsvermogen als hij had en hoe hij vasthield aan zijn overtuiging ondanks alle tegenwerking die hij kreeg, daar hebben wij nog steeds bewondering voor. We hebben hem nog lang gemist. Er kwamen veel bijzondere mensen bij ons in de zaak, maar Willem sprong eruit.

Ineke (Ienepien) en Johan Struwe

1 januari 1994

Westerkade

Jaap van Meekren zat in *Reporter* op zo'n toon de intieme momenten van de dood van zijn vrouw in 1991 te bespreken, dat ik het nauwelijks kon geloven. Zij straalde voor haar dood en zei gelukkig te zijn. Jaap zei: „Ik had mee willen gaan.” Het klonk bijna alsof het over een vakantie naar Capri ging. Ik ben helemaal voor openheid en tegen valse schaamte, maar voor mij was dit ongeloofwaardig. Je diepste zielenroerselen horen niet op een beeldscherm. Maar misschien ben ik wel ouderwets.

Hans van Mierlo zat bij Ischa Meijer, die eruit probeerde te krijgen dat Van Mierlo best premier wilde worden.

G.B.J. Hiltermann zat bij Theo van Gogh, die bijna geboeid naar diens uitspraken over Bismarck en de grote filosofen luisterde. Hij omschreef zichzelf als „een geëngageerde ooggetuige”. Hij zei journalisten steeds te hebben ingeprent om ervan uit te gaan dat wanneer iemand iets vertelt, het mogelijk gelogen is, dus om zich altijd af te vragen waarom dit wordt verhaald en wat de spreker wil dat de interviewer denkt. „Ontmoetingen zijn glad ijs,” meent Hiltermann. Ik denk dat dit anders werkt. Je leert door de keuze van je gesprekspartners en door kritisch luisteren, gekoppeld aan een gezonde dosis intuïtie, wie je kunt geloven en wie niet. Na de mededelingen van Arie van den Kerkhof over de affaire Klaas de Jonge en het indringende gesprek met de marechaussee, die Klaas in Pretoria in het ambassadegebouw had bewaakt, wist ik voldoende om van leer te trekken. Ik had niets op schrift, want de overheid weigerde inzage van de stukken die Jos Slats en ik opvroegen. Maar ik ga niet akkoord er een wet van Meden en Perzen van te maken dat ieder gesprek *a priori* gewantrouwd zou moeten worden.

Peter belde. Ik had hem kunnen omhelzen en voelde tranen diep van binnen.

Later belde hij een tweede keer en zei: „I want to say, Willem, I love you a lot.” Dat weet ik maar al te goed en is bovendien geheel wederzijds.

Edmund White schreef een biografie over Jean Genet.¹ Genet woonde in hotels, was altijd op weg en viel voor „goodlooking straight guys and hustlers who knew an open wallet when they saw one.” Hij bracht meer dan vier jaar in Franse gevangenissen door. Ondanks alles was hij, toen hij in 1986 op 75-jarige leeftijd aan kanker overleed, een van de meest gevierde Franse schrijvers geworden. Ben vergeten wat ik van hem heb gelezen.

Ik liep naar het Centraal Station om een brief aan Peter te posten. Toen ik daar aankwam, zag ik dat alle brievenbussen dichtgemaakt waren.

2 januari 1994

Hans Lonis kwam foto's maken van mijn studio. Hij had samen met Eduard naar mijn gesprek met Rik Zaal gekeken. „Ik kon aan de reacties op Eduards gezicht zien hoe diep die jongen met jou is verbonden,” zei hij. Dat was lange tijd wederzijds, maar hoe verder de jaren voorbij gaan, hoe meer ik me alleen met Peter verbonden voel. Lonis zei dat de brievenbussen dichtgemaakt waren omdat dronkenlappen ze in het verleden in brand staken met nieuwjaarsnacht.

18:00 uur, trein

Eindelijk een oude belofte uitgevoerd en een bezoekje gebracht aan Pauline Quarles in Nieuw-Vennep.² Zij leek erg oud geworden en deed me aan haar lieve moeder, Deliane de Ramaix-van Weede denken.³ Zij woont in een aardig huisje. Uit Baulers waar haar moeder woonde, heeft zij een enkele kast overgehouden.

Haar oom, oud-ambassadeur Marc van Weede kon vanwege zijn zeer hoge leeftijd niet langer in het Palace Hotel in Lausanne blijven wonen. Hij is aan het dementeren en zit nu in een Zwitsers tehuis voor ouden van dagen. Afschuwelijk. Die situatie komt ook voor mij steeds sneller naderbij. Ik ben blij naar haar toe te zijn gegaan. Zij haalde me in haar oude eend (Citroën 2cv) van het station. Zij was via haar neef Van Weede in Vught in contact gekomen met Toon Quarles, zoals ik haar had geadviseerd. De Friese boerderij van haar moeder heeft zij verkocht voor 110.000 gulden. Dochter Deliane Quarles is in 1983 met Jan Suidgeest getrouwd, die haar verbiedt naar reünies van de familie Quarles te gaan, wat Pauline woedend maakt.

1 *Time*, 3 januari 1994.

2 Pauline Quarles van Ufford-de Ramaix.

3 Zie ook *Memoires 1925-1961, 1964-1968, 1971-1975, 1977-1978, 1980-1986*.

Mijn jeugdvriendin Hetty de Marees van Swinderen woont in een huisje in Wijhe bij Olst en is nog steeds bevriend met Renée van Pallandt, die nu gescheiden is van De Vos van Steenwijk. Leopold Quarles woont met een vriend ergens in de staat New York. Bij zo'n bezoekje gaat de wereld van mijn jeugd weer helemaal open.

3 januari 1994

Anne Knulst belde en wilde weten of de zaak Jan Cremer nu was opgelost. Ik vertelde dat ik nog jarenlang van mijn minimumuitkering iedere maand 50 gulden aan de deurwaarder zal moeten overmaken, als gevolg van Jantjes aardige uitnodiging mee naar Boedapest te gaan. Zij vond het „schofferig”, wat het dus ook is.

In bed bedacht ik dat bijna alle problemen voortkomen uit het feit dat ik met proleten te maken heb. Voor mij is iedereen eigenlijk gelijk, maar dat is allerminst het geval. Het conflict met Cremer is ontstaan vanwege een gebrek aan elementaire beschaving van zijn kant. Dat speelt zelfs tussen Babette en hem. Hofland evenzo. Net als Verploeg van de NVJ, en noem maar op. Men bereikt posities van belang, zoals Lubbers, Enkelaar, Den Hertog of Van Velzen, maar in de basis zijn het geen heren, maar al te dikwijls principeloze *basterds*.

Wouter belde dat Gita zijn ouders had gealarmeerd, die met oudjaar op hoge poten waren komen opdaven. Ik was geen goed gezelschap voor Wouter, want zelfs *De Telegraaf* had voor mij gewaarschuwd. Maar die juffrouw, getrouwd en met drie kinderen, „het koninginnetje” dus wel. Wouter was van leer getrokken en had duidelijk gemaakt dat ze er niets mee te maken hadden.

Dirk Vlasblom heeft voor Jan Mets een boek over Indonesië geschreven.⁴ Oud-ambassadeur Sukrisno belde dat hij en journalist Surjono zijn verhalen een ramp vonden. Jan had het me toegezonden. Ik kwam niet verder dan pagina 25, omdat uit alles bleek dat Vlasblom zijn geschiedenis niet kent. Als hij over de Permesta-beweging spreekt, heeft hij het over steun van Westerse landen, terwijl er CIA had moeten staan. Vlasblom is het evenbeeld voor Indonesië van Ter Horst in Zuid-Afrika.

Mets belde dat Vlasbloms moeder ziek was geworden en dat daarom de voor 4 januari geplande presentatie van het boek niet doorging. Ik zei dat ik het boekje niet om te lezen vind omdat Vlasblom zijn geschiedenis niet kent. „Wat je misschien

4 Dirk Vlasblom, *Jakarta, Jakarta. Reportages uit Indonesië*, Jan Mets, Amsterdam, 1993.

van Vlasblom kan zeggen,” verdedigde Mets, „is dat hij te zacht is voor Suharto.”

Ik antwoordde: „Dat is een verkeerd woordgebruik. Hij is niet te zacht, hij kent zijn feiten niet en schrijft incorrecte zaken.” „Schrijf een *review*,” opperde hij. Niet de moeite waard dus. Ik wilde nog zeggen dat de redactie van *NRC Handelsblad* zijn geklets niet zou moeten doorlaten, maar Jan riep: „Nu heb ik er genoeg van,” en hing op. Het oude liedje, ook Jan Mets kan niet tegen regelrechte kritiek. Maar misschien was ik wel te direct. Wat meespeelde, is dat Jan wel een modeverschijnsel als Vlasblom over Indonesië laat schrijven en natuurlijk niet de verdommeling Oltmans. Dat ergert me. Bovendien gaat de waarheid van Kouznetsov hier ook op: „Dutchmen like to teach, they don't like to be taught.”⁵

Het hoofdredactioneel in *NRC Handelsblad* heeft het over trendjournalistiek en „political correctness”.⁶ Wat is dat allemaal voor onzin? Nooit van gehoord. Wie dwingt welke onderwerpen te verzwijgen?

4 januari 1994

Bill Clinton gaat naar Praag. Hij liet 735 kamers reserveren.⁷ Je houdt je hart vast wat de hoogste baas van het „*nouveau riche* imperium” daar gaat doen. En dan denken Yankees ook nog dat mensen met andere dan Amerikaanse normen en waarden „dus” jaloers zijn op de vs.

De VARA kachelt achteruit en wordt de kleinste publieke omroep. Geen wonder. Geen haalbaar evenwicht tussen idealen en realiteit. Het amusantste aspect is dat ze zelf denken het uitstekend te doen.

Ontmoette de acteur Ton Lutz bij Jantje de kruidenier. Hij zei Wim Klinkenberg te hebben gesproken. „Die zegt aardige dingen over u.”

De voormalige commandant van de Surinaamse Militaire Politie, Marcel Zeeuw, heeft zich bij legerleider A. Gorré gemeld.⁸ Hij zou bij een cocaïnetransport zijn betrokken en was aanvankelijk ondergedoken.

Heb een aantal uren aan een tekst voor Beatrix gewerkt, die ik haar nu zend.⁹ Ik sluit de brief van mejuffrouw Buringh Boekhoudt uit 1979 in.

5 Redactie: zie ook *Memoires 1978-1979*. Kouznetsov zei tegen Willem Oltmans op 29 maart 1979: „Holland likes to teach and does not want to be taught.”

6 Zie bijlage 1.

7 *De Volkskrant*, 4 januari 1994.

8 Idem.

9 Zie bijlage 2.

Misschien hebben Casper en Aart wel gelijk. Ik moet ook maar eens mijn tanden laten zien. Ik zou ook een hard boek over mijn zaak kunnen schrijven. Ik ben in ieder geval niet van plan voor altijd keurig en totaal passief het getreiter van Den Haag te blijven ondergaan zonder een klap terug te geven.

Jan Mets stuurde me een aardig briefje om zich te verontschuldigen voor zijn botte gedrag aan de telefoon.¹⁰ Hij zegt alle kritiek te kunnen velen en mijn opvattingen serieus te nemen, maar dat hij een grens trekt wanneer ik de integriteit van zijn auteurs in twijfel trek. Hij hoopte dat onterecht gehoord te hebben in mijn commentaar op Vlasblom. Ik antwoordde even vriendelijk, maar handhaaf mijn mening. Ik schreef hem: „We are friends, you never have to say sorry.”

5 januari 1994

Het regent dermate afschuwelijk, dat ik voor het eerst met de bus naar tandarts Peter van Splunter in Noord moet gaan. Ik vind hem nog altijd een lekkere kerel. Hij demonteerde pijnloos de zenuw uit een voortand.

Er is heisa ontstaan over een voorgenomen reis van Kamerleden en fractievoorzitters naar Indonesië. Een aantal mensenrechtenorganisaties en het FNV hebben scherpe kritiek geleverd. Het is wel erg opvallend hoe Max van der Stoel zich uitslooft Saddam Hoessein erbij te lappen. Intussen ontbreekt massamoordenaar Suharto in zijn boekje helemaal.

Uit het nieuws van acht uur werd duidelijk dat Lubbers ook Rusland bij de NAVO wil betrekken. Daarvoor is het veel te vroeg. Wat denken ze toch hier? Hoe stellen zij zich Rusland voor?

6 januari 1994

Wim Wertheim schreef me over de werkelijke reden waarom de presentatie van het boekje van Vlasblom niet doorgaat.¹¹ Blijkbaar ben ik toch niet de enige die zijn bedenkingen heeft bij de visie van Vlasblom.

Premier Lubbers is eindelijk door Clinton in de Oval Office ontvangen. Zij hadden elkaar in 1991 reeds op een Bilderbergconferentie in Baden Baden ontmoet. Lubbers schijnt voorstander te zijn om Midden-Europese landen bij de NAVO te betrekken.

De Amerikanen zijn iets terughoudender om Jeltsin en de Russen niet voor het hoofd te stoten. Noch Maarten Huygen

10 Brief d.d. 3 januari 1994.

11 Zie bijlage 3.

in *NRC Handelsblad*, noch Oscar Garschagen in *de Volkskrant* verwijst ook maar met een enkel woord naar wat volgens mij het eigenlijke doel van het bezoek van Lubbers was, namelijk Clinton mee te krijgen voor een Energiehandvest met Rusland.

De Veiligheidsraad heeft Irak veroordeeld voor schending van de rechten van de mens. De vs, het vk, Frankrijk en Rusland stemden voor. China onthield zich van stemming. Er zijn landen in de VN waar mensenrechten minstens even ernstig zo niet ernstiger worden geschonden dan in Irak. Maar de Amerikanen loeren op Saddams olie. Washington zoekt een Pinochet voor Bagdad, die de uitverkoop aan de vs gaat organiseren, zoals dit in de meeste Arabische landen gebeurt. Ik sympathiseer in dit conflict nog steeds met Saddam.

Hannah de Zantis belde vanmiddag. Haar souterrain moet worden leeggepompt vanwege de overstroming van de Maas en ze moet er 's nachts iedere twee uur uit om de pompen weer aan te zetten. Ze beschreef het met zoveel humor dat we er hard om gelachen hebben.

7 januari 1994

De Volkskrant wil een uitbreiding van de NAVO met om te beginnen Polen en Tsjechië. Die kunnen het weten. Het blad schrijft dat het begrijpelijk is dat Washington na de grote winst van Zjirinovski niets wil doen om Jeltsin en de democratische partijen te verzwakken.

Rik Zaal vindt Jan Foudraine gek. „Tegen het einde heb ik me misschien wel teveel mee laten slepen.” En inderdaad, hij had een fles whisky in de keuken opgenomen. Het wordt donderdag uitgezonden. Hij gaat nu naar Heemstede om Ernst van Eeghen te filmen, zoals ik hem adviseerde, als prominente Amsterdamse koopman aan de Herengracht.

Foudraine belde nog of hij de uitzending moest tegenhouden, maar dat heb ik hem afgeraden.

Lubbers gaat naar Zuid-Afrika. Ik nam een gokje. Ik heb de RVD gevraagd of ik mee kan reizen met de begeleidende pers. Er kwam warempel antwoord en een formulier wat ik moet invullen en opsturen. Betekent dit dat er een kans is?

Ik had een lang telefoongesprek met Christo Landman in Berlijn. Hij wilde weten hoe het met de zaak tegen de Staat stond. Marie Landman is in Pretoria. Ik zou Christo graag gaan opzoeken, maar ik heb geen geld.

Het aantal asielaanvragen is in 1993 met 75 procent gestegen. Veel mensen uit het voormalige Joegoslavië vluchten hiernaar-

toe. Zouden Lubbers en Kok doorhebben dat er wat moet gebeuren?

Wouter Kok stuurde me twee pagina's uit *De Groene Amsterdammer* van een gesprek van Mirjam de Rijk met Pim Fortuyn.¹² „Ik kom uit de linkse hoek,” vertelt hij, „dus als ik vind dat de verzorgingsstaat op de helling moet, dan wil dat heel wat zeggen.” Mirjam de Rijk neemt hem op de korrel en probeert hem eigenlijk belachelijk te maken. Hij zou ideeën spuien die al vele jaren bij de VVD, het CDA en ja, bij de Centrumdemocraten zijn te vinden. Hij zou uit Groningen met ruzie zijn betrokken en sedertdien overal ruzie hebben gekregen. Het is de vraag of dit allemaal waar is. Hij schijnt de bovenkamer van Ien Dales „finaal leeg” te hebben genoemd, waar ik me aan de hand van de eigen ervaringen met deze dame iets bij kan voorstellen. Mirjam zegt dat hoe minder hij serieus wordt genomen, hoe meer hij naar rechts opschuift. In 1989 zegde hij zijn lidmaatschap van de PvdA op en werd partijloos. Fortuyn lijkt te balanceren tussen fantasie en werkelijkheid. Ik zou hem willen spreken.

8 januari 1994

John van Haagen vond de brief aan Beatrix goed. „Je hebt je gericht tot de hoogste autoriteit in het land, want het gaat niet meer om gelijk of ongelijk, maar je bent overgeleverd aan de *goodwill* van de Haagse ambtenarij die van hoog tot laag geen ongelijk wil bekennen.” Zijn opmerkingen inspireren me om een aanvullend briefje aan de koningin te sturen.¹³ De bewijzen bevinden zich in de burelen van de Staat. Ze zouden gek zijn me meer bewijzen te geven dan ze per ongeluk al hebben gedaan, omdat P.G.L. van Velzen ervan uitging dat de stukken waren verjaard.

Pieter Lakeman belde en beoordeelde dat twee ton een absurd aanbod was. „Vermeer moet hoog inzetten,” adviseerde hij. Maar even later zei hij: „Je zou ook kunnen overeenkomen dat je voor de rest van je leven een lijfrente krijgt van 40.000 gulden per jaar.” „Ben je gek, nooit!” reageerde ik.

Hij had verder berekend dat een asielzoeker uit Lagos, die in het toilet van het vliegtuig zijn paspoort verscheurt, de staat 800.000 gulden kost. We spraken af om 16:30 uur bij Keizer. Toen ik voor de afspraak arriveerde, zat Henk Hofland in het restaurant. Hij kneep er onmiddellijk tussenuit, ook al had ik gedaan of ik hem niet zag.

12 *De Groene Amsterdammer*, 5 januari 1994. Zie ook bijlage 4.

13 Zie bijlage 5.